

A DÉLVIDÉK VISSZACSATOLÁSA ÉS A CASUS BELLI

OLASZ LAJOS

ABSTRACT

Due to the pro-Western turn that took place on 27th March 1941 in Belgrad, Hitler ordered the occupation of Yugoslavia. In this military action, he also wanted to involve Hungary. The Teleki Government did not want to join the war. However, it did not dare to reject the German request and did not want to give up reoccupation of Southern Territories. The Government agreed to collaborate based on an acceptable casus belli. On 10th April, with the announcement of the formation of the Independent State of Croatia, the Kingdom of Yugoslavia split up. The Hungarian Government decided that it would reoccupy Southland without a casus belli or a declaration of war, in order to protect the Hungarian population, and by referring to the restoration of the situation before Trianon.

Jugoszlávia képviselői 1941. március 25-én aláírták a háromhatalmi egyezményhez való csatlakozást. Két nappal később Belgrádban államcsíny robbant ki. A tisztikar és nyugatbarát politikusok, a haderőre és németellenes tömegmozgalmakra támaszkodva megdöntötték a Cvetković-kormányt. Az államfői teendőket ellátó Pál régenszt lemondatták, és a 17 éves II. Péter király átvette az uralkodói jogok gyakorlását. A Dušan Simović tábornok vezette új kabinet ugyan kijelentette, hogy tartja magát

az ország korábban megkötött nemzetközi szerződéséhez, a kormányváltás németellenes jellege azonban nyilvánvaló volt. A fordulat komoly gondot okozott Németország háborús terveinek végrehajtásában, a görögországi hadműveletek és a Szovjetunió elleni támadás megindításában. Ezért Adolf Hitler Jugoszlávia megszállása mellett döntött. A gyors siker érdekében a német vezetés igényt tartott a magyar honvédség közreműködésére is.¹

Március 27-én, a déli órákban Hitler magához kérte Sztójay Döme berlini magyar követet. Közölte vele, hogy a Jugoszlávia elleni fellépés megnyitja az utat a magyar revízió előtt is. Sztójay kijelentette, hogy Magyarország kész a fegyveres fellépésre. Barátsági egyezményt kötött ugyan a jugoszlávokkal, de területi igényeiről sosem mondott le. Hitler levelet írt Horthy Miklós kormányzónak, melyben kérte a katonai együttműködését a tervezett hadműveletekben. A kormányzó válaszát be sem várva, a német vezetés kész tényként kezelte Magyarország részvételét. A március 27-én estére elkészült haditervben már szerepelt, hogy a Luftwaffe magyarországi bázisokat vesz igénybe, a Temesvár térségében gyülekező XXXXI. német gépesített hadtest Budapest–Szeged irányában átvonul az országon, a XXXXVI. gépesített hadtest pedig a Dél-Dunántúlról indít majd támadást.²

Sztójay német kormánygéppel azonnal Budapestre repült, hogy továbbítsa Hitler levelét. Horthy lelkesen fogadta a revízió lehetőségét. Azonnal válaszolni akart, hogy a teljes együttműködésről biztosítsa a német vezetést. Teleki Pál miniszterelnök és Bárdossy László külügyminiszter azonban óvatosságot javasolt. Teleki már az első hírek után egyeztetett Bethlen Istvánnal és Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszterrel. Mind azon az állásponton voltak, hogy ha Magyarország német felkérést kap a támadásban való részvételre, akkor azt elutasítani nem lehet ugyan, de arra csak a délszláv állam szétesése után kerülhet sor, és a honvédség csak a volt magyar területekre vonulhat be.³

Március 28-án a kormányzó, Teleki, Bárdossy, valamint Bartha Károly honvédelmi miniszter és Werth Henrik, a Vezérkar főnöke jelenlétében még egyszer megvitatta a német kérésre adandó választ. Werth teljes és feltétel nélküli együttműködést javasolt. Szerinte a belgrádi államcsíny semmissé tette a barátsági szerződést, a revízió előtt pedig csak az aktív katonai részvétel nyithatja meg az utat. Teleki viszont emlékeztette Horthyt, hogy a barátsági szerződés ratifikálásakor nyilvánosan kijelentette, hogy Magyarországot semmi sem vehetné rá déli szomszédja megtámadására. Bárdossy a szovjet, illetve román veszélyre utalt, és a katonai erők megőrzését hangsúlyozta. Ion Antonescu marsall, román miniszterelnök március 27-én arról beszélt, hogy Erdély megszerzése annak idején több százezer román katona életébe került, és ő nem sajnálna ugyanennyit áldozni újra Észak-Erdély visszaszerzéséért.⁴

A kormányzó válaszelevele végül csak általánosságokat tartalmazott. Horthy kijelentette, hogy Magyarország támogatja Németország politikai törekvéseit, illetve, hogy a Délvidékre vonatkozó magyar területi igények változatlanul fennállnak, azokról sosem mondott le az ország. A kormányzó beleegyezett a német–magyar katonai egyeztetésekbe, de jelezte, hogy a magyar magatartás kialakításánál tekintettel kell lenni bizonyos külső tényezőkre. A levelet Sztójay március 28-án adta át Hitlernek. A Führer örömét fejezte ki, hogy a pozitív válasz révén helyreállt a zavartalan német–magyar viszony, amelyben korábban felmerültek bizonyos problémák. A kormányzó levelét a német politikai és katonai vezető körökben úgy értelmezték, hogy Magyarország minden feltétel nélkül, teljes körűen együttműködik.⁵

Budapesten közben rendkívüli kormányülésre került sor, melyen Bárdossy azt emelte ki, hogy a belgrádi puccs a barátsági egyezmény megszegésének tekinthető. A német támadás után Jugoszlávia várhatóan szétesik, így formálisan is megszűnik az egyezmény hatálya. A német csapatok átvonulásába, valamint katonai bázisok átengedésébe a kormánytagok gyorsan beleegyeztek. A magyar haderő részvételével kapcsolatban azonban fontosnak tartották bizonyos feltételek megszabását. Ezek között szerepelt egy elfogadható casus belli, egy Magyarország elleni jugoszláv támadás vagy a délvidéki magyarsággal szembeni atrocitások. Megfelelő oknak tekintették volna, ha Horvátország kiválásával a jugoszláv állam felbomlik, és ezzel a barátsági egyezmény automatikusan érvényét veszti. A honvédség azonban bármely esetben csak a volt magyar területeket vehetné birtokba. A magyar részvétel kérdésében a kormány nem hozott végső döntést, a közreműködést azonban elkerülhetetlennek látta. Teleki tisztaban volt vele, a Jugoszlávia elleni katonai fellépés a semlegességi politika végét jelenti.⁶

Franz Halder, a német véderő Vezérkarának főnöke levelet küldött Werthnek, amelyben 2 gépesített és 15 gyalogdandár mozgósítását kérte a Jugoszlávia elleni támadáshoz. Ez a honvédség erejének mintegy kétharmadát tette ki. Werth (minden kormányzati felhatalmazás nélkül) két gépesített, egy lovas- és tizenkét gyalogdandár részvételét ígérte meg, valamint a szovjet határ biztosítására további három dandár mozgósítását. Mindezt a német katonai vezetés megaláztatással nyugtázta.⁷

Március 29-én Bakach-Besseney György belgrádi magyar követ jelentette, hogy a jugoszláv kormány továbbra is baráti viszonyt kíván fenntartani Magyarországgal. Nem mondta fel a háromhatalmi egyezményt sem, de nem fogja azt hivatalos nyilatkozatban megerősíteni. Bárdossy utasította a belgrádi követet: bizalmasan figyelmeztesse jugoszláv partnereit, hogy a háború küszöbön áll, amelynek elkerüléséhez nem elegendők a szóbeli nyilatkozatok. Berlinnek biztosíték kell, hogy Jugoszlávia lojális magatartást tanúsít a Görögország elleni német támadás során.⁸

Ezen a napon Bartók László zágrábi konzul arról tájékoztatta Bárdossyt, hogy a helyi német kisebbség képviselői egyre hangosabban sürgetik egy délvidéki német tartomány, a „Prinz Eugen Gau” megalakítását, Pécs–Eszék–Temesvár–Orsova

térségében. Ha Magyarország nem csatlakozik a német támadáshoz, könnyen megvalósulhatnak ezek az elképzelések. A hírek nyomán Teleki magához kérte Kovrig Bélát, a Nemzetpolitikai Szolgálat, valamint Rónai Andrást, az Államtudományi Intézet vezetőjét, és megbízta őket egy tájékoztató anyag elkészítésével a Délvidék nemzetiségi összetételéről. El akarta küldeni ezt Londonba és Washingtonba, hogy ezzel is igazolja a revíziós törekvés jogosságát, és jelezze, hogy ha az ország nem működik együtt Hitlerrel, jelentős magyarlakta területek kerülnek német uralom alá, amivel Berlin később is sakkban tudná tartani a magyar kormányt.⁹

Március 30-án Budapestre érkezett Friedrich Paulus tábornok, a Wehrmacht főszállásmestere, hogy a katonai együttműködés részleteit egyeztesse a magyar vezérkarral. Paulus öt hadtest (tizenhat dandár) mozgósítását kérte, melyek a német főparancsnokság irányítása alatt előrenyomulnak a Duna–Dráva vonalig. A támadást április 12-re tervezték. Werth kijelentette, hogy a magyar csapatok csak április 15-re tudnak felvonulni, minden más tekintetben azonban beleegyezett a német kérések teljesítésébe. A Vezérkar főnöke, arra hivatkozva, hogy a kormányzó jóváhagyta a katonai egyeztetéseket, kész tényként közölte a megállapodást a miniszterelnökkel, és kérte az érintett erők azonnali mozgósítását. Teleki ezt elutasította, és a Legfelső Honvédelmi Tanács (LHT) összehívását kezdeményezte, hogy az hozza meg a végső döntést a magyar részvétel kérdésében.¹⁰

Az elkerülhetetlennek látszó katonai fellépés külpolitikai előkészítése érdekében Teleki utasította a londoni és washingtoni követet, hogy tájékoztassák a magyar állásponttól a brit és amerikai kormányt, s próbálják megértetni, hogy Magyarország sajátos kényszerhelyzetbe került. A Délvidék visszacsatolását Teleki a német támadástól független, önálló lépésként igyekezett beállítani. Hangsúlyozta, hogy a revíziós igényt a barátsági egyezmény aláírásakor is fenntartotta az ország. Ha a német támadás, illetve az ennek nyomán várható horvát kiválás következtében a jugoszláv állam szétesik, a magyar kormánynak fel kell lépnie a Délvidék visszacsatolásáért: nem nézheti tétlenül, hogy a magyarlakta területek német vagy román megszállás alá kerüljenek.¹¹

Az egyre feszültebb helyzetben a magyar kormány számára mind fontosabbá vált a casus belli, ezért kiemelt figyelmet fordított a jugoszláv katonai intézkedésekre. Túlreagálva a német előkészületekre válaszul megkezdett jugoszláv mozgósítást, március 31-én Bárdossy utasította a belgrádi követet, hogy fejezze ki Budapest rosszállását, amiért jelentős erőket vontak össze a magyar határon. Másnapra azonban a külügyminiszter már módosított a túl harciasra sikerült fellépésen, és úgy rendelkezett, hogy a magyar követ külön ezért ne tiltakozzon, legfeljebb csak említse meg, ha más ügyben is tárgyal jugoszláv partnereivel.¹² Mind nagyobb jelentőséget kaptak a délvidéki magyarsággal kapcsolatos hírek. Március 31-én a horvátországi német népcsoport vezetője arról tájékoztatta a zágrábi magyar konzult, hogy több magyar településen csetnikek támadtak rá a lakosságra. Ezek a hírek azonban később valótlanok bizonyultak. Bárdossy utasította a belgrádi

követet is, hogy jelentsen minden, magyarellenes atrocitást, és érdeklődött, hogy igazak-e az őt ért inzultusról szóló német hírek. Bessenyey közölte, hogy nem inzultáltak, és nincs tudomása atrocitásokról.¹³

Április 1-jén 17.00 órakor ült össze a Legfelső Honvédelmi Tanács, hogy az államfő, a kormány és a Vezérkar főnöke döntést hozzon a magyar részvétel kérdésében. Bárdossy kifejtette, hogy amíg Jugoszlávia fennáll és a barátsági szerződés érvényes, a honvédség nem lépheti át a határt, és utána is csak a volt magyar területekre vonulhat be. Keresztes-Fischer is óvott a barátsági szerződés nyílt felrúgásától, és csak korlátozott, pacifikáló célú katonai fellépést tartott vállalhatónak. Werth viszont kijelentette, hogy a katonai közreműködésre a kormányzó március 28-i levelében már ígéretet tett, amiből már nem lehet visszalépni. Bartha azt is hozzátette, hogy a honvédségnek nagy szüksége van német hadianyagra, amit csak az együttműködés révén tud megszerezni.¹⁴

Teleki javaslatára az ülésen végül az a döntés született, hogy Magyarország hajlandó katonai akciót indítani a Délvidék visszacsatolására, de arra a német támadástól függetlenül, csak megfelelő casus belli esetén, illetve a jugoszláv állam szétesése után kerülhet sor. A kormány kéri Berlintől, hogy a német csapatok lehetőleg ne használják Magyarországot felvonulási területként. A honvédség a kormányzó parancsnoksága alatt harcol, és csak a volt magyar területekre vonul be. Horthy kijelentette, hogy nem kíván morálisan vitatható lépést tenni, ezért maga is osztja Teleki álláspontját.¹⁵

A Wehrmacht vezetése már másnap elutasította azt a kérést, hogy a német csapatok ne vonuljanak fel magyar területen, egyúttal számon kérte a korábbi magyar katonai ígérek betartását. Teleki azonban legfeljebb három hadtest (kilenc-tíz dandár) mozgósításába egyezett bele, ami még határvédelmi jellegűnek volt tekinthető, de az LHT által megszabott feltételek megvalósulásáig azt is halasztani kívánta. Werth tiltakozása ellenére a kormányzó ekkor még a miniszterelnököt támogatta.¹⁶

Április 2-án a londoni magyar követ jelentette, hogy ha Jugoszláviát német támadás éri, akkor Nagy-Britannia a szövetségesének fogja tekinteni a délszláv államot. Ha Magyarország elősegíti a német felvonulást, akkor a diplomáciai viszony megszakítására, ha pedig maga is részt vesz a támadásban, akkor brit hadüzenetére kell számítani. A délután folyamán Teleki olyan, német forrásból származó híreket kapott, hogy a Délvidéken magyarellenes atrocitásokra került sor. Tisztában volt vele, hogy mindez csak manipuláció, mert a magyar diplomáciai vagy hírszerzési adatok ezt nem erősítették meg. A kormányfő késő délután tudta meg, hogy Werth sürgetésére Horthy jóváhagyta a német csapatok magyar területen történő felvonulását, és a XXXXVI. gépesített hadtest már megkezdte az összpontosítást a Dél-Dunántúlon. Teleki úgy érezhette, hogy az események kicsúsztak a kezéből, hogy a fegyveres semlegesség politikája összeomlott, és Magyarország feltartóztathatatlanul sodródik a háború felé. Kiutat nem látva, az éjszaka folyamán öngyilkos lett.¹⁷

Április 3-án a német katonai vezetés ismét elégedetlenségét fejezte ki a magyar katonai intézkedések késlekedése miatt. Ennek nyomán Werth – a lemondását is kilátásba helyezve – szorgalmazta a kormányzónál a mozgósítás megkezdését. Horthy ezúttal beadta a derekát, így április 4-én 0.00 órától elrendelték a légierők, a folyamerők, a pécsi IV. és a szegedi V. hadtest, valamint a gyorshadtest, 5-én 0.00 órától pedig a 3. hadsereg parancsnoksága és a fővezérség-közvetlen alakulatok mozgósítását.¹⁸

A kormányzó levélben fordult Hitlerhez, amelyben Teleki halálát is érvként használva igyekezett elfogadtatni vele a magyar feltételeket. Kifejtette, hogy a honvédség akcióba lépéséhez feltétlenül szükség van elfogadható casus bellire. Megoldásnak tekintette azt is, ha a német csapatok gyors előrenyomulása révén Horvátország bejelentheti a kiválását, amely nyomán a jugoszláv állam megszűnik, és a barátsági szerződés érvényét veszti. A kormányzó levelét április 4-én Bartha adta át Hitlernek. Szóban ő is megerősítette, hogy már folynak a katonai előkészületek, de a honvédség bevetésének alapfeltétele a megfelelő casus belli. Ilyen lehet egy magyar területek elleni támadás vagy Jugoszlávia szétesése. Bartha tárgyalt a német haderő vezetőivel is, és felvetette, hogy olyan helyzetet kellene teremteni, amely kiprovokálna egy előzetes jugoszláv támadást. A német tábornokok viszont ragaszkodtak a március 30-i megállapodáshoz, és öt hadtest (tizenhat dandár) felvonultatását sürgették. Bartha ezért további magyar erők mozgósítását ígérte.¹⁹

Időközben Otto von Erdmannsdorff budapesti német követ is jelentette Berlinnek, hogy Teleki halála részben politikai tiltakozás volt, ami a kormányzóra nagy hatást gyakorolt. Horthy ragaszkodik ahhoz, hogy a magyar fellépést megfelelő háborús okkal tudják alátámasztani. Ezt hangsúlyozta Sztójay is Ernst von Weizsäcker német külügyi államtitkárral folytatott megbeszélésen. Hitler igyekezett elkerülni, hogy a Teleki halála nyomán kialakult helyzetben a magyar kormány ellenállása esetleg fennakadásokat okozzon a küszöbön álló hadművelet végrehajtásában. Ezért előre elfogadta a Budapest szabta feltételeket, hogy a honvédség nem a német hadműveletek részeként, hanem megfelelő casus belli esetén, önálló katonai akció keretében veszi birtokba a Délvidéket. Egyben utasította a 2. német hadsereget, hogy a hadműveleti tervben hozza előre Zágráb elfoglalását, ami lehetővé teszi a horvát függetlenség bejelentését, és ezzel megnyitja az utat a magyarok fellépése előtt.²⁰

A nyugati diplomácia ugyanakkor jelezte, hogy egy Jugoszlávia elleni magyar támadás esetén semmilyen indokot nem tartanának elfogadhatónak. London ismét megerősítette, hogy ha Magyarország tiltakozás vagy a kényszer látható jele nélkül átengedi a német csapatokat, Nagy-Britannia ellenség által megszállt területnek tekinti, megszakítja vele a diplomáciai viszonyt, és akár bombázhatja is az átvonuló német erőket. Ha pedig a honvédség is részt vesz Jugoszlávia megszállásában, az brit hadüzenetet vonhat maga után. Hasonló felfogást tükrözött az Egyesült Államok álláspontja is. Sumner Welles külügyi államtitkár-helyettes külön figyelmeztette

a washingtoni magyar követet, hogy a honvédség fellépése súlyos következményeket vonhat maga után.²¹

Április 5-én a Berlinből hazaérkező Bartha átadta a kormányzónak Hitler levelét, amelyben a Führer jelezte, hogy kész teljesíteni Horthy kéréseit. Bartha azonban arról is tájékoztatta a kormányzót, hogy a német katonai vezetők részéről súlyos szemrehányásokat kapott a magyar mozgósítás mértéke miatt, ezért kénytelen volt több erőt ígérni. A kormányzó jóváhagyta, hogy április 6-án 0.00 órától elrendeljük újabb két hadtest mozgósítását.²²

Április 6-án hajnalban megindult a Jugoszlávia elleni német támadás. A magyar határon szórványos lövöldözésre került sor, de komolyabb összecsapás nem történt. Az előző napi figyelmeztetésnek megfelelően a brit kormány bejelentette a diplomáciai kapcsolat megszakítását. London felfogása szerint, amíg korábban Magyarország csak folyosóként szolgált a Balkán felé történő német átvonulásokhoz, Nagy-Britannia megértő volt az ország kényszerhelyzetét illetően. Amint azonban kiinduló bázisa lett a Jugoszlávia elleni német támadásnak, brit részről már semmi megértésre nem számíthat.²³

Április 7-én a jugoszláv légierő bombázásokat hajtott végre Szeged és Pécs térségében, amelyek belgrádi indoklás szerint, az ott állomásozó német csapatok ellen irányultak. A támadások nagyobb kárt vagy személyi veszteséget nem okoztak. A magyar kormány erélyesen tiltakozott a bombázások miatt, melyek felfogása szerint polgári célpontok ellen irányultak. Valójában jelentős német erők tartózkodtak az ország területén, a tervszerűtlenül végrehajtott jugoszláv légi akciók azonban nem csak ezeket a körzeteket érintették.²⁴ A következő napon újabb berepülésekre került sor, és néhány kisebb jugoszláv határsértés is történt. A katonai eseményeket a magyar kormány igyekezett casus belliként felhasználni. Vörnle János külügyminiszter-helyettes magához kérte Svetozar Rašić budapesti jugoszláv követet, és számon kérte tőle, hogy a katonai akciók hogyan egyeztethetők össze a még érvényben lévő barátsági szerződéssel. Később viszont Vörnle közölte Karl Werkmeister budapesti német követségi tanácsossal, hogy a magyar kormány tulajdonképpen örül a bekövetkezett eseményeknek, mert azok megkönnyítik a Jugoszlávia elleni katonai fellépést.²⁵

A kormány kommunikációs offenzívába kezdett. Utasította a távirati irodát és a hírközlő szervezetet, hogy a bombázásokról és határsértésekről nagy terjedelemben számoljanak be. Megpróbálta elfogadtatni a casus bellit a nemzetközi közvéleménnyel, illetve igyekezett jugoszlávellenes hangulatot kelteni a lakosság körében. Nyugaton azonban elutasítottak minden olyan kísérletet, ami jogszerűnek akarta feltüntetni a Jugoszlávia elleni fellépést. Howard Travers budapesti amerikai ügyvivő – kormánya megbízásából – óvta Magyarországot a fegyveres beavatkozástól, mert az USA álláspontja szerint a jugoszláv bombázások nem a magyar lakosság, hanem a felvonuló

német erők ellen irányultak. Anthony Eden brit külügyminiszter is súlyos következményekkel fenyegette meg Magyarországot a majdani békekonzferencián, ha aktívan bekapcsolódik az agresszióba.²⁶

A német diplomácia viszont azért fejezte ki elégedetlenségét, mert Budapest még nem szakította meg a diplomáciai viszonyt Jugoszláviával. Bárdossy közölte a német követtel, hogy a Belgráddal való nyílt szakításra csakis az LHT által meghatározott feltételek mellett kerülhet sor. Mivel a jugoszláv támadások casus belli-ként való elfogadtatása nem sikerült, a megoldást Horvátország kiválása jelenthetné. Ekkor kapta meg a kormányzó Hitler sürgető üzenetét is, melyben azt kérte, hogy a honvédség legkésőbb április 12-én kezdje meg a Duna-Tisza közti terület megszállását. Wertht azt javasolta, hogy ne várják meg a mozgósítás befejezését, hanem a már felvonult négy-hat dandárral indítsák meg a támadást, függetlenül attól, hogy a horvát függetlenséget deklarálták-e. Ez ellentmondott az LHT korábbi döntésének, Horthy azonban ezúttal egyetértett Werthttel.²⁷

Elkészült a honvédséghez intézett kormányzói hadparancs, valamint a lakosságnak szánt államfői kiáltvány. A hadparancsban a jugoszláv légitámadások és földi betörések szerepeltek a katonai fellépés indokaként. A kiáltvány utalt rá, hogy puccsal távolították el a korábbi jugoszláv kormányt, hogy az új rezsim ellenséges gesztusokat tett Berlin és Róma felé, majd nagyarányú csapatösszevonásokat hajtott végre a határon, és támadásokat intézett magyar területek ellen. A horvát függetlenség kikiáltásával a jugoszláv állam megszűnt létezni, így a barátsági egyezmény is semmissé vált (mindez azonban a kiáltvány megszövegezésekor még meg sem történt). A Délvidéken politikai vákuum és anarchiaveszély alakult ki, ezért a honvédségnek fel kell lépnie az ott lakó magyarok biztonságá érdekében.²⁸

Bárdossy, számolva azzal, hogy a katonai fellépésre már a horvát elszakadás előtt sor kerülhet, körtáviratot intézett a magyar követségekhez. Ebben a casus bellivel szemben már inkább azt emelte ki, hogy a gyors német előrenyomulás és a jugoszláv visszavonulás miatt a Délvidéken összeomlott a jugoszláv közigazgatás. A magyar lakosság védelme, a terület pacifikálása, a közállapotok rendezése elkerülhetetlenné teszi a honvédség beavatkozását. Késő este megérkezett a hír, hogy Zágrábban bejelentették az önálló horvát állam megalakítását. Bár az új államot még egyetlen ország sem ismerte el, Bárdossy a deklarációt Jugoszlávia felbomlásaként értelmezte. Tájékoztatta a minisztertanácsot, hogy a barátsági egyezmény semmissé vált, és Magyarország visszanyerte teljes akciószabadságát. A kormányzó aláírta a hadparancsot és a kiáltványt, s kijelentette, hogy az ország nem szegte meg nemzetközi kötelezettségeit, mert amikor a honvédség akcióba kezd, a jugoszláv állam a korábbi formájában már nem létezik.²⁹

A német vezetés április 10-én este azzal a kéréssel fordult a magyar kormányhoz, hogy a magyar csapatok már 11-én kezdjék meg az előrenyomulást. A kormányzó

egyetértésével Werth utasította a 3. hadsereg parancsnokságát, hogy másnap, amilyen korán csak lehet, bármilyen kis erővel és bármely szakaszon, de indítsa meg a támadást. A magyar csapatok végül április 11-én délután lépték át a határt, ekkor azonban csak a határőrposztokat szállták meg. A mélységi előrenyomulás 12-én reggel kezdődött.³⁰

Bárdossy már 11-én reggel tájékoztatta a német és az olasz kormányt, hogy amint megvalósultak a magyar fellépéshez szükséges feltételek, a kormányzó kiadta a parancsot a támadásra (holott ekkor a honvédség még nem lépte át a határt). Ezt követően körtáviratot intézett a magyar követségekhez, melyben megállapította, hogy a jugoszláv bombázások és a földi betörések semmissé tették a barátsági szerződést. Április 10-én a jugoszláv állam is szétesett. Magyarország nem a szerb nép ellen visel hadat, csak a kialakuló politikai vákuum miatt veszélybe került délvidéki magyarság védelmére siet, amikor korlátozott erővel megszállja a Délvidéket. Ugyanekkor Vörnle János közölte a magyar támadás miatt tiltakozó Rašić jugoszláv követtel, hogy a barátsági szerződést a jugoszláv fél szegte meg, a háromhatalmi egyezmény felrúgásával, illetve a magyar területek ellen intézett támadásokkal.³¹

Április 12-én a német katonai vezetés azzal kereste meg a magyar vezérkart, hogy igényt tartana a gyorshadtest szerb területen történő alkalmazására. László Dezső közölte, hogy a honvédség részéről ennek nincs akadálya, de a döntés a politikai fórumok kezében van, ezért jó lenne, ha a kérést Hitler személyesen közölné Horthyval. Másnap megérkezett Hitler levele, melyben kérte, hogy a két magyar gépkocsizó dandár, német alárendeltségben a Dunát átlépve, szerb területen is vegyen részt a hadműveletekben.³²

Ez gyökeres ellentétben állt az addig képviselt magyar állásponttal. A kormányzó magához kérte Bárdossyt és Werthtet. A Vezérkar főnöke leszögezte, hogy a háború logikája nem teszi lehetővé a hadműveletek területi korlátozását, a harcot az ellenfél végső legyőzéséig kell folytatni. Ha Magyarország most hagyja cserben Berlint, mindent elveszíthet, amit eddig elért. Bárdossy viszont felvetette, hogy ez ellentmondana az LHT korábbi döntésének és a kiadott kormányzói kiáltványnak. A kormányzó nem akarta nyíltan elutasítani a német kérést, inkább gyakorlati kifogásokat keresett, hogy a nehéz közlekedési viszonyok mellett több napba telhet, mire megtörténik a szükséges átcsoportosítás. Ennek megfelelően Bárdossy is elfogadta a német kérés teljesítését, remélve, hogy az elhúzódozó átcsoportosítás miatt talán már nem lesz szükség a magyar csapatok szerbiai alkalmazására.³³

Az üggyel kapcsolatban összehívott kormányülésen Bárdossy kijelentette, hogy a revízió teljesség tételében, illetve a szovjet és román veszély elhárításában az ország csak a németekre támaszkodhat. Mindezt cserébe most csak szimbolikus szerepet kellene vállalni, mert a gyors német előrenyomulás folytán napokon belül várható a jugoszláv kapituláció, így a magyar erők talán már nem is kerülnek bevetésre.

Keresztes-Fischer viszont leszögezte, hogy nem lenne szabad átlépni a Duna vonalát, mert azzal az ország is részesévé válna a német–jugoszláv háborúnak. A kérés nyílt elutasítását ő sem javasolta, inkább azt, hogy az átcsoportosítás során próbáljanak minél több időt nyerni. Ezzel szemben Bartha azt hangsúlyozta, hogy nem lenne szabad a vonakodással kiváltani Berlin haragját, Werth pedig azzal érvelt, hogy egy koalíciós háborúban nem lehet egyéni célokat érvényesíteni a közös stratégia rovására. Bárdossy ragaszkodott az egyhangú döntéshez, így végül minden miniszter elfogadta a magyar erők szerbiai alkalmazását.³⁴ A döntés értelmében április 16-án az 1. és 2. gépkocsizó dandár Eszéknél átlépte a Dunát, és megkezdte a felvonulást a 8. német páncélos hadosztály leváltására. Másnap azonban a jugoszláv kormány kapitulált, így a magyar csapatok további tevékenységét leállították, és kivonták azokat szerb területről.

A Jugoszlávia elleni magyar fellépés mellett felhozott érveket, a casus belli elfogadását a nagyhatalmak következetesen elutasították. A brit külügyminiszter április 16-án kijelentette, hogy London nem hajlandó többé tárgyalni azzal a magyar kormánnyal, amely részt vett egy Angliával baráti viszonyban lévő állam megtámadásában, holott barátsági szerződést kötött az adott országgal. Winston Churchill brit miniszterelnök megértőbben fogalmazott. Kijelentette, hogy Nagy-Britannia is követett el hibát a magyar revízió kérdésében, és emberileg teljesen érthető, hogy a magyar csapatok bevonultak a korábban elcsatolt területekre. Politikailag azonban el kell ítélnie, hogy Magyarország segítséget nyújtott a német támadásban.³⁵

Április 16-án az Egyesült Államok Jugoszláviával szembeni hadviselő fellé nyilvánította Magyarországot. A magyar fellépés indokait az amerikai kormány nem respektálta. Mindez nem jelentette a diplomáciai viszony megszakítását, de rontotta Magyarország nemzetközi megítélését, és komoly kereskedelmi korlátozásokkal járt. Moszkvában Andrej Visinszkij külügyi népbiztos-helyettes közölte Kristóffy József magyar követtel, hogy a szovjet kormány Budapest indokai ellenére helyteleníti a Jugoszlávia elleni magyar katonai fellépést. Arra viszont már nem reagált, amikor Kristóffy megemlítette, hogy az 1939-es lengyelországi bevonulás során a Szovjetunió is hasonló indokokra hivatkozott.³⁶

Az emigráns jugoszláv királyi kormány 1941. május 4-i, Jeruzsálemben tartott ülésén bejelentette, hogy hadban állónak tekinti magát Magyarországgal. Az egyoldalú nyilatkozat azonban semmiféle politikai konzekvenciával nem járt sem Magyarország aktuális helyzetére, nemzetközi státuszára, sem a jugoszláv kormányt támogató nagyhatalmak Magyarországgal kapcsolatos magatartására vonatkozóan.³⁷

Az 1941. márciusi jugoszláv fordulat és az agresszív német reakció nyomán a magyar kormány úgy látta, hogy az ország nem tudja elkerülni a Jugoszlávia elleni német támadásban való közreműködést. Ezt azonban megpróbálta olyan módon korlátozni, ami még a revízió lehetőségét nyitva hagyja, de nem járt nemzetközi kötelezettségek

nyílt megszegésével, és nem teszi a világháború részesévé az országot. A politikai vezetés azt remélte, hogy egy meggyőző háborús ok esetén a nyugati hatalmakkal, de legalább a semleges világgal el tudja fogadtatni a kényszerhelyzetben tett lépéseit. A Nyugat azonban elítélte a németekkel való együttműködést, tekintet nélkül a magyar érvekre. Bár Magyarország ekkor még nem vált a világháború résztvevőjévé, nem került kölcsönös hadiállapotba a harcoló felek, a részt vevő nagyhatalmak egyikével sem, nemzetközi megítélése megromlott, külpolitikai mozgástere, döntési kompetenciája jelentősen beszűkült.

JEGYZETEK

- ¹ *Akten zur deutschen Auswärtigen Politik 1918–1945. Serie D. (1937–1941). Bd. XII. Baden-Baden, 1955. (A továbbiakban: Akten zur deutschen Auswärtigen Politik, 1955.) 303.; Olhausen, Klaus: Zwischenspiel auf dem Balkan. Die deutsche Politik gegenüber Jugoslawien und Griechenland von März bis Juli 1941. Stuttgart, 1973. 51–52., 65–66.*
- ² Macartney, Carlyle Aylmer: *October Fifteenth. A History of Modern Hungary 1929–1945. Vol. I–II. Edinburgh, 1956. (A továbbiakban: Macartney, 1956.) 474–475.; Akten zur deutschen Auswärtigen Politik, 1955. 330–333.*
- ³ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (A továbbiakban: MNL OL) K 83. KÜM Pol. Berlini követ, 9. cs. 41/1941.; *Bárdossy László a népbíróság előtt.* Sajtó alá rendezte, a bevezető tanulmányt írta, magyarázó jegyzetekkel ellátta: Pritz Pál. Budapest, 1991. 175.
- ⁴ Czettler Antal: *Teleki Pál és a magyar külpolitika 1939–1941.* Budapest, 2008. (A továbbiakban: Czettler, 2008.) 253–254.; Macartney, 1956. I. 475.
- ⁵ MNL OL K 83. KÜM Pol. Berlini követ 9. cs. 42/1941.; *Horthy Miklós titkos iratai.* Sajtó alá rendezte, magyarázó szövegekkel és jegyzetekkel ellátta: Szinai Miklós – Szűcs László. Budapest, 1963. 289–290.
- ⁶ MNL OL K 473. Szent-Iványi Domokos, I. 545–546; Macartney, 1956. I. 475–476.; Páva István: *Ország a hadak útján. Magyarország és a második világháború.* Pécs, 1996. 147.
- ⁷ Nebelin, Manfred: *Deutsche Ungarnpolitik 1939–1941. Opladen, 1989. 165.; Halder, Franz: Generaloberst Halder Kriegstagebuch. Bd. II. Hrsg.: Jacobsen, Hans-Adolf. Stuttgart, 1964. (A továbbiakban: Halder, 1964.) 328.*
- ⁸ MNL OL K 64. KÜM Res. Pol. 89. cs. 142/1941.; *Diplomáciai iratok Magyarország külpolitikájához. V. köt. Magyarország külpolitikája a nyugati hadjárattól a Szovjetunió megtámadásáig 1940–1941. Összeállította: Juhász Gyula. Sajtó alá rendezték: Juhász Gyula – Fejes Judit. Budapest, 1982. (A továbbiakban: Diplomáciai iratok, 1982.) 971., 974–976.*
- ⁹ MNL OL K 473. Szent-Iványi Domokos, I. 548–549.; Czettler, 2008. 283.; Rónai András: *Térképezett történelem.* Budapest, 1989. 292–293.
- ¹⁰ Dombrády Lóránd: *Werth Henrik, akiről nem beszélünk.* Budapest, 2005. (A továbbiakban: Dombrády, 2005.) 116–117.; Halder, 1964. II. 337.
- ¹¹ *Diplomáciai iratok, 1982. V. 980–981.; Macartney, 1956. II. 8.*
- ¹² MNL OL K 473. Szent-Iványi Domokos, I. 553–554.
- ¹³ *Hadtörténelmi Levéltár (A következőkben: HL) VKF Eln. 1. 4796/1941.; MNL OL K 149. BM VII. Res. 8198/1941., 8201/1941.*
- ¹⁴ *Náray Antal visszaemlékezése 1945.* Sajtó alá rendezte, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta: Szakály Sándor. Budapest, 1988. 45–53.
- ¹⁵ Czettler, 2008. 294.
- ¹⁶ Macartney, 1956. II. 8–9.; Barcza György: *Diplomata emlékeim 1911–1945. I. köt. Budapest, 1994. 492–493.*

- ¹⁷ MNL OL K 63. KÜM Pol. Jugoszlávia, 146. cs. 1941-16/7-2289.; MNL OL K 473. Szent-Iványi Domokos, I. 494–495.; Diplomáciai iratok, 1982. V. 991–992.
- ¹⁸ Halder, 1964. II. 343.; Kun József: *A német hadvezetés magyarországi politikájához, 1941. március–július: a m. kir. honvédség fővezérségéhez beosztott német tábornok (P. E. Schramm) hadinaplója*. Századok, 99. évf. (1965) 6. sz. (A továbbiakban: Kun, 1965.) (1228–1246.) 1231.
- ¹⁹ MNL OL K 63 KÜM Pol. Jugoszlávia, 146. cs. 1941-16/7-2115.; MNL OL K 83. KÜM Pol. Berlieni követ, 9. cs. 42/1941.; MNL OL K 473. Szent-Iványi Domokos, I. 569–570.
- ²⁰ *A Wilhelmstrasse és Magyarország. Német diplomáciai iratok Magyarországról, 1933–1944*. Összeállították és sajtó alá rendezték, a bevezető tanulmányt írták: Ránki György – Pamlényi Ervin – Tilkovszky Loránt – Juhász Gyula. Budapest, 1968. (A továbbiakban: *A Wilhelmstrasse és Magyarország*, 1968.) 568–571.; Halder, 1964. II. 342–343., 349.
- ²¹ *Diplomáciai iratok*, 1982. V. 997–699., 1006–1007.; Sakmyster, Thomas: *Admirális fehér lovon*. Budapest, 2001. 243.
- ²² *A Wilhelmstrasse és Magyarország*, 1968. 570–571.; Kun, 1965. 1232.
- ²³ HL VKF Eln. I. 4851/1941., Terzić, Velimir: *Slom kraljevine Jugoslavije 1941*. Knjiga I–II. Beograd, 1983. II. 298–300.
- ²⁴ MNL OL K 63. KÜM Pol. Jugoszlávia, 146. cs. 1941-16/7-2302.; Olasz Lajos: *Jugoszláv légitámadások Magyarországgal szemben 1941 áprilisában*. Hadtörténelmi Közlemények, 117. évf. (2004) 1. sz. (168–204.) 178–184.
- ²⁵ HL VKF. Eln. I. 4686/1943.; MNL OL K 428 MTI Könyvkiadó, 1941. április 9.
- ²⁶ HL VKF Eln. I. 4940/1941., *Diplomáciai iratok*, 1982. V. 1006–1007.; Saly Dezső: *Szigorúan bizalmas! Fekete könyv 1939–1944*. Budapest, 1945. 333–335.
- ²⁷ *A Wilhelmstrasse és Magyarország*, 1968. 573–574.; *Diplomáciai iratok*, 1982. V. 1028–1029.
- ²⁸ HL HM Eln. I. 24 317/1941.; *Diplomáciai iratok*, 1982. V. 1029–1030.
- ²⁹ MNL OL K 27. Minisztertanács jkv. 1940. április 10.; MNL OL K 473. Szent-Iványi Domokos, I. 579–581.
- ³⁰ MNL OL K 83. KÜM Pol. Berlieni követ, 9. cs. 43/1941.; HL VKF. Eln. Főv. 59/1941., 63/1941.
- ³¹ MNL OL K 473. Szent-Iványi Domokos, I. 581–584., 596.; *Diplomáciai iratok*, 1982. V. 1032–1033.
- ³² HL VKF Eln. I. 4942/1942.; MNL OL K 63. KÜM Pol. Jugoszlávia 146. cs. 1941-16/7-2518.
- ³³ MNL OL K 473. Szent-Iványi Domokos, I. 585.
- ³⁴ MNL OL K 27 Minisztertanács jkv. 1941. április 13.; Dombrády, 2005. 240.
- ³⁵ MNL OL K 473. Szent-Iványi Domokos, I. 586.; Macartney, 1956. II. 8.
- ³⁶ MNL OL K 473. Szent-Iványi Domokos, I. 585.; *Diplomáciai iratok*, 1982. V. 1059.
- ³⁷ Hornyák Árpád: *Délszláv rendezési tervek és területi követelések a második világháborúban és a párizsi békekonferencián*. Századok, 141. évf. (2007) 1. sz. (57–86.) 57–58.